

VICTOR VAN DER GEEST^a
 ARJAN BLOKLAND^b
 JANNA VERBRUGGEN^c

Criminaliteit en werk

Wat is de rol van werk in veranderingen in crimineel gedrag over de levensloop?

Panopticon, 36 (3), 266-282
 © 2015 Maklu | ISSN 0771-1409 | May 2015

- a Universitair Docent, Vrije Universiteit Amsterdam; onderzoeker, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) (Corresp.: V.vander.Geest@vu.nl).
- b Bijzonder hoogleraar Criminology and Criminal Justice, Universiteit Leiden; senior onderzoeker, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).
- c Lecturer in Criminology, School of Social Sciences Cardiff University, UK.

ABSTRACT

Crime and work: what role for employment in the life-course?

This article analyzes the effects of employment on crime in a sample of formerly institutionalized men and women. Prior to age 18, these men and women were treated for serious behavioral problems in a Juvenile Justice Institution in the Netherlands. Based on conviction records their criminal careers were reconstructed from ages 18 to 32. We used fixed effects models to estimate the effect of employment on offending, by itself and in combination with marriage and parenthood. Findings show that employment is significantly related to reduced offending. For men, the association between employment and crime is stronger in combination with marriage. Women only benefit from employment in combination with parenthood. The 'package deal' that includes employment, marriage and parenthood reduced offending only for men.

Keywords: Employment, transitions, desistance, life-course criminology, gender differences, criminal career

Kernwoorden: Werk, transities, recidive, levensloopcriminologie, sekseverschillen, criminele carrière

1. INLEIDING

Binnen de levensloopcriminologie is veel aandacht voor de mogelijke rol die werk speelt in het stoppen met criminaliteit (BUSHWAY & REUTER, 2002). Voor jongeren wordt de transitie naar de arbeidsmarkt van oudsher gezien als een belangrijke mijlpaal in het bereiken van de volwassenheid. Ook in het leven van volwassenen is werk een belangrijke factor. Werk genereert niet alleen inkomen en sociale status, werk structureert en verandert ook het patroon van dagelijkse bezigheden en contacten, en draagt bij aan de vorming van een conventionele volwassen identiteit (LAUB & SAMPSON, 2003). Diverse levensloop criminologische theorieën veronderstellen daarom dat het hebben van werk de motivatie en gelegenheid voor crimineel gedrag doet afnemen en ook de persoonlijke kijk op crimineel gedrag verandert op een manier die maakt dat werkenden zich minder vaak dan niet-werkenden schuldig maken aan crimineel gedrag (UGGEN & WAKEFIELD, 2008).

Empirische studies naar het effect van werk op crimineel gedrag zijn echter niet eenduidig positief. Onderzoek onder jongeren laat bijvoorbeeld zien dat in sommige gevallen werk juist kan leiden tot een toename van delinquent gedrag (MORTIMER, 2003). Als een van

de mogelijke verklaringen wordt genoemd dat werk jongeren voorziet van een inkomen dat hen, bij afwezigheid van financiële verplichtingen richting bijvoorbeeld een eigen gezin, in staat stelt zich meer te begeven in het uitgaansleven waar zij bloot worden gesteld aan situaties, personen en opvattingen die de kans op crimineel gedrag juist doen toe nemen (BLOKLAND, 2013; WRIGHT & CULLEN, 2000). Dit suggereert dat het effect van werk tot op zekere hoogte conditioneel is en dat een succesvolle transitie naar volwassenheid een zekere mate van convergentie van transities op verschillende levensterreinen vereist, waarbij verschillende transities elkaars effect versterken (UGGEN & WAKEFIELD, 2008: 206).

Een succesvolle transitie naar een 'normaal' leven is met name belangrijk in populaties met kwetsbare of crimineel actieve jongeren. Deze jongeren hebben een wezenlijk andere uitgangspositie, en moeten meer obstakels overwinnen bij het aangaan van volwassen sociale rollen. Om inzicht te krijgen in de invloed van werk op crimineel gedrag, al dan niet in combinatie met andere levensloop transities, maken we gebruik van gegevens uit de Nederlandse 17Up studie. Dit is een longitudinale studie naar de criminele carrières van 540 jongens en meisjes die tussen hun 12e en 18e jaar wegens ernstige gedragsproblematiek enige tijd gedetineerd zaten in een Justitiële Jeugdinstelling in Nederland, en van wie op dit moment gegevens beschikbaar zijn tot het 32ste levensjaar.

1.1. Empirische en theoretische achtergrond

Veel longitudinale studies bevestigen dat werk een negatief effect heeft op crimineel gedrag en populatie studies laten doorgaans zien dat jongvolwassenen minder delicten plegen in periodes waarin ze werken dan in periodes waarin ze werkloos zijn (bv. FERGUSSON, HORWOOD & HOWARD, 2001). Studies naar de effecten van werk specifiek onder kwetsbare groepen, zoals jeugdige delinquenten of jongeren met een instellingsverleden zijn echter veel minder eenduidig in hun resultaten en vinden soms een negatief effect van werk op criminaliteit, maar vaak ook geen effect of in enkele gevallen zelfs een tegenovergesteld effect (UGGEN, 1999; HORNEY *et al.*, 1995; PIQUERO *et al.*, 2002).

Levensloop criminologische theorieën bieden verschillende verklaringen voor het verband tussen werk en crimineel gedrag (UGGEN & WAKEFIELD, 2008). Werk voorziet in een inkomen en zou zo de financiële motivatie voor het plegen van delicten verminderen (FREEMAN, 1992). Werk zou bovendien als waardevol worden ervaren, waardoor werkenden terughoudend zouden zijn zich crimineel te gedragen omdat dit hun baan op het spel zou zetten (SAMPSON & LAUB, 1993). Tot slot zou werk bijdragen aan het vormen van een volwassen identiteit (MATSUEDA & HEIMER, 1997). Wanneer jongvolwassenen zich sterker identificeren met conventionele sociale rollen, zoals die van werknemer, ervaren ze in toenemende mate een conflict tussen hun conventionele identiteit en crimineel gedrag. Hoewel de precieze mechanismen verschillen, voorspellen de meeste criminologische theorieën dus dat crimineel gedrag afneemt als jongvolwassenen de transitie naar betaald werk maken.

Vooraf voor jongeren uit kwetsbare groepen, zoals jongeren met een instellingsverleden, is een succesvolle transitie naar volwassen rollen belangrijk. Deze jongeren kampen met persoonlijke kenmerken, zoals een laag opleidingsniveau, psychische problematiek en delinquent gedrag, en omgevingskenmerken, zoals slechte gezinsomstandigheden, een tekortschietend sociaal netwerk en een maatschappelijke stigma, die voor hen de stap naar volwassenheid compliceren (OSGOOD *et al.*, 2005; UGGEN & WAKEFIELD, 2005) en die zo het risico verhogen dat deze jongeren zich in de volwassenheid crimineel (blijven) gedragen (MOFFITT & CASPI, 2001). Werk vormt voor kwetsbare jongeren een belangrijke schakel in het opbouwen van een conventionele volwassen identiteit die hen in staat stelt hun deviante levensstijl achter zich te laten (CHUNG, LITTLE & STEINBERG, 2005). Toch slaagt in Nederland maar een

beperkt deel van deze jongeren erin om na afronding van een (vaak laag niveau) opleiding een baan te bemachtigen (MESSING & VALKESTIJN, 2014). In een meta-analyse van VISHNER, WINTERFIELD en GOGGESHALL (2005) werd op basis van acht experimentele studies het effect van werktoeleidingsprojecten voor veroordeelde delinquenten geëvalueerd. Het effect op recidive werd in slechts één studie vastgesteld en dit effect was bovendien klein. In een eerdere review stelden BUSHWAY en REUTER (1997) al vast dat werk *alleen* onvoldoende is om te stoppen met delinquentie. Hoewel de resultaten uit deze Amerikaanse overzichtsstudies beperkt generaliseerbaar zijn, lijkt werktoeleiding een beperkte rol te spelen in het maken van een succesvolle transitie naar de arbeidsmarkt.

Zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek suggereert derhalve dat een succesvolle transitie naar volwassenheid meer behelst dan het vinden van een baan. Jongvolwassenen ervaren de transitie naar volwassenheid als een *package deal* waarin werk, een vaste relatie en ouderschap belangrijke ingrediënten zijn (TOWNSEND, 2002). Kwantitatief onderzoek naar de effecten van huwelijk en ouderschap onderschrijft dit idee en vindt dat de effecten van ouderschap binnen een huwelijk (de *full family package*) groter zijn dan die van huwelijk en ouderschap afzonderlijk (DE GOEDE, BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2011; ZOUTEWELLE-TEROVAN, VAN DER GEEST, LIEFBROER & BIJLEVELD, 2012). Ook voor de transitie naar werk lijken combinaties van transities van belang. Zo vonden GIORDANO en collega's (2002) dat in een steekproef van Amerikaanse jongeren met een instellingsverleden enkel het hebben van werk geen dempend effect had op het zelf-gerapporteerde delict gedrag, maar de combinatie van werk en huwelijk (de *full respectability package*) wel. Amerikaanse vrouwen die meededen aan een werktoeleidingsproject en kinderen hadden rapporteerden hierna minder criminele inkomsten dan vrouwen die geen kinderen hadden (UGGEN & KRUTTSCHNITT, 1998). Voor mannen bleef een dergelijk effect echter uit.

Bovendien zijn de effecten van de transitie naar huwelijk en ouderschap in afwezigheid van de transitie naar werk op voorhand minder duidelijk. Enerzijds geldt dat, en empirisch onderzoek bevestigt dit ook vooral waar het gaat om het trouweffect (BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2010; SIENICK & OSGOOD, 2008), deze transities het dagelijks leven en de persoonlijke kijk hierop zodanig kunnen veranderen dat dit leidt tot een vermindering van het criminele gedrag. Anderzijds brengen deze transities doorgaans ook financiële verplichtingen met zich mee. Deze verplichtingen kunnen, vooral wanneer er niet tevens sprake is van betaald werk, de ervaren (financiële) stress verhogen en de motivatie voor crimineel gedrag juist doen toenemen (UGGEN & WAKEFIELD, 2005: 132). Transities kunnen dus ook 'rol-stress' met zich meebrengen, bijvoorbeeld wanneer men door het verlies van betaald werk het idee heeft niet aan de eisen van het kostwinnerschap te kunnen voldoen.

Traditionele genderrol patronen geven daarenboven aanleiding te verwachten dat de effecten van de verschillende (combinaties van) transities verschillend uitpakken voor mannen en vrouwen. Werk vormt, met name in de lagere sociale klasse, een belangrijk onderdeel van met name de mannelijke volwassen identiteit, hetgeen doet verwachten dat het negatieve effect van werk op criminaliteit voor mannen groter is dan voor vrouwen, met name wanneer er sprake is van kostwinnerschap (hier: de man getrouwd is en kinderen heeft) (MCFAYDEN, 1995). Werkloze maar gehuwde vrouwen en moeders zullen naar verwachting meer dan bij gehuwde mannen en vaders het geval is kunnen terugvallen op de rol van huisvrouw en moeder en op het inkomen van hun werkende partner. Met name voor werkloze en tevens ongehuwde moeders is de financiële stress van het ouderschap echter hoog, hetgeen zich zou kunnen vertalen in een toename van het criminele gedrag (of ten minste het uitblijven van een dempend effect van het ouderschap onder deze conditie) (DE GOEDE, BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2011). Omdat de bemoeienis van vader met niet-inwonende kinderen doorgaans sterk afneemt wanneer de relatie met de moeder eindigt

geldt dit naar verwachting minder voor werkloze ongehuwde vaders (TACH, MINCHIE & EDEN, 2010).

1.2. Huidig onderzoek

Hoewel er in ruime mate onderzoek is gedaan naar de afzonderlijke effecten van levenslooptransities, waaronder het vinden van werk, op criminaliteit (BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2010; SIENICK & OSGOOD, 2008) en er aanwijzingen zijn dat het effect van dergelijke transitie afhankelijk is van de gemaakte transitie op andere levensloopterranen (UGGEN & WAKEFIELD, 2008), is het gecombineerde effect van werk en andere levenslooptransities op criminaliteit nog weinig onderzocht. In Vlaanderen heeft de 'theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid' (VETTENBURG, WALGRAVE & KERCKVOORDE, 1984; VETTENBURG, 1988) weliswaar het belang onderstreept van de mate waarin kwetsbare jongeren aansluiting vinden in verschillende maatschappelijke domeinen, met name in onderwijs en werk, maar in deze geïntegreerde benadering ligt de focus vooral op hoe *zwakke* maatschappelijke posities leiden tot negatieve confrontaties en delinquent gedrag. Er is weinig bekend over de mate waarin een bredere maatschappelijke inbedding juist leidt tot *stoppen* met delinquent gedrag.

Onderzoek naar de mogelijke rol van werk in het stoppen (of doorgaan) met crimineel gedrag kent daarnaast nog andere belangrijke tekortkomingen. Het merendeel van de studies is uitgevoerd in Angelsaksische landen, op relatief oude cohorten en met name voor geheel mannelijke steekproeven. De gevonden resultaten zijn hierdoor slechts beperkt te generaliseren. Zowel Nederland als België nemen in vergelijking tot de meeste Angelsaksische landen een unieke positie in als verzorgingsstaat met relatief lage werkloosheidscijfers en goede sociale voorzieningen (VERBRUGGEN, 2013). Werklozen komen in Nederland in de meeste gevallen in aanmerking voor een uitkering en deze inkomenszekerheid beïnvloedt mogelijk het effect van werk(loosheid) op criminaliteit. Traditionele opvattingen over werk als markeerpunt voor volwassenheid zijn aan het verschuiven (ARNETT, 2000) en ook opvattingen aangaande het huwelijk en de rol van mannen en vrouwen hierin zijn de afgelopen decennia sterk veranderd (SAVOLAINEN, 2009). Daarnaast laat het beperkte aantal studies waarin (ook) gekeken is naar vrouwen, wisselende resultaten zien wat betreft het effect van werk (VERBRUGGEN, BLOKLAND & VAN DER GEEST, 2012), en vooral trouwen en kinderen krijgen, op crimineel gedrag (DE GOEDE, BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2011).

Om inzicht te krijgen in hoe transitie naar verschillende volwassen rollen van invloed zijn op crimineel gedrag, onderzoeken we in het huidige artikel wat het effect is van werk, in combinatie met trouwen en kinderen krijgen, op criminaliteit van leeftijd 18 tot 32. Voor de analyse volgen we 540 mannen en vrouwen, die tussen 1989 en 1999 uitstroomden na behandeling voor ernstige gedragsproblematiek in een Justitiële Jeugdinstelling in Nederland. Voor deze hoogrisico groep proberen wij de volgende vragen te beantwoorden:

- Wat is de invloed van werk op crimineel gedrag?
- Wat is de invloed van werk op crimineel gedrag als ook rekening gehouden wordt met de effecten van huwelijk en ouderschap?
- In welke mate is het effect van werk op crimineel gedrag conditioneel op het samengaan van werk met huwelijk en ouderschap?
- In welke mate verschillen de effecten van werk, al dan niet in combinatie met huwelijk en ouderschap, op crimineel gedrag tussen mannen en vrouwen?

2. METHODE

2.1. Steekproef

De steekproef bestaat uit 270 mannen en 270 vrouwen die begin jaren negentig in een Nederlandse Justitiële Jeugdinstelling (JJI) verbleven. Zij werden daar behandeld voor ernstig probleemgedrag, waaronder agressie, spijbelen, weglopen van huis en delinquent gedrag. De steekproef omvat een bijna compleet uitstroomcohort van jongens die de instelling tussen januari 1989 en juni 1996 verlieten. Voor meisjes ligt de uitstroom tussen januari 1990 en maart 1999 om zo, ondanks een lagere uitstroom, een even grote steekproef te verkrijgen. De steekproef is gevolgd van 18 tot 32 jaar. Tijdens deze observatieperiode zijn elf mannen en negen vrouwen overleden en twee mannen en vier vrouwen geëmigreerd, waardoor voor hen de observatieperiode korter is dan 15 jaar.

Jongens waren gemiddeld 15.6 jaar oud (SD = 1.7) toen zij de instelling binnenkwamen en zij verbleven er gemiddeld 20.8 maanden (SD = 12.2). Meisjes waren gemiddeld 15.4 jaar oud (SD = 1.2), toen zij geplaatst werden en hun verblijf duurde gemiddeld 13.4 maanden (SD = 7.8). Uiteindelijk is de meerderheid van de steekproef minimaal één keer veroordeeld voor hun 18e jaar (80.7% van alle jongens en 55.6% van alle meisjes).

Uit de behandeldossiers die werden aangelegd tijdens het verblijf van de jongeren in de instelling komt het beeld naar voren van een groep die gekenmerkt wordt door benedengemiddelde intelligentie, een laag opleidingsniveau (tijdens verblijf in de instelling namen alle jongeren deel aan onderwijs; een meerderheid volgde een vakopleiding) en ernstige gedrags- en/of achtergrondproblematiek¹. Meer achtergronden van de steekproef staan beschreven in VAN DER GEEST, BLOKLAND EN BULEVELD (2009) en VERBRUGGEN, BLOKLAND EN VAN DER GEEST (2012).

2.2. Variabelen

De *criminele carrières* van de mannen en vrouwen in de steekproef werden gereconstrueerd op basis van uittreksels van de Centrale Justitiële Documentatie (CJD). De Nederlandse minimumleeftijd van strafrechtelijke verantwoordelijkheid, en daarmee de minimumleeftijd waarop personen kunnen zijn geregistreerd in de CJD is 12 jaar. Voor dit onderzoek konden de criminele carrières vanaf die leeftijd tot een gemiddelde leeftijd van 32 jaar worden gevolgd. In de analyses richten we ons op de criminele carrières vanaf het 18de levensjaar. Dit omdat in Nederland de leeftijd van 18 jaar de overgang van het jeugdstrafrecht naar het commune strafrecht markeert en transities naar werk voor die tijd nog niet of nauwelijks hadden plaats gevonden. De uittreksels uit de CJD bevatten informatie over het type delict, de pleegdatum en de afdoening. Vrijspaken en technisch sepots² zijn niet meegenomen in de huidige analyses, veroordelingen en beleidssepots³ wel. Gemakshalve refereren we in het vervolg van dit artikel naar beide laatsten als 'veroordelingen'. Alle veroordelingen werden vervolgens geïnclassificeerd volgens de Standaardclassificatie Misdrijven opgesteld door het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek. In navolging van LOEBER, FARRINGTON EN WASCHBUSCH (1998) richten wij onze aandacht hier enkel op *ernstige* delinquentie en zijn (veelvoorkomende) delicten die vallen onder de sectie openbare orde (bijv. vandalisme),

¹ Meer meisjes (65.6%) dan jongens (37.8%) groeiden op in een problematische thuissituatie; vaak werden gezinnen gekenmerkt door meerdere problemen, zoals werkloosheid, criminaliteit, verwaarlozing of mishandeling

² Beslissing van het Openbaar Ministerie (OM) om af te zien van vervolging, bijvoorbeeld omdat bewijs ontbreekt of verdachte niet strafbaar is

³ Beslissing van het OM om af te zien van vervolging, terwijl dit technisch gezien wel mogelijk is (bijvoorbeeld wanneer het OM als beleid heeft om lichte misdrijven niet te vervolgen).

Wegenverkeerswet (bv. dronken rijden) en een aantal andere bijzondere wetten⁴ niet meegenomen in de analyses. De afhankelijke variabele in onze analyses is derhalve het aantal ernstige delicten per jaar. Jaren waarin personen het volledige jaar gedetineerd waren, werden gecodeerd als missend.

Informatie over officieel geregistreerd ('wit') *werk* werd verzameld via Suwinet, het systeem van het Nederlandse Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid waarin alle officiële loondienstverbanden geregistreerd staan. In dit systeem is de precieze begin- en einddatum van elk arbeidscontract terug te vinden. Aanvullend is in het historische register van de Nederlandse Kamer van Koophandel (KvK) gekeken of personen uit de onderzoeksgroep tijdens de follow-up periode een eigen bedrijf hadden, en zo ja voor hoe lang. In het geval dat iemand in een bepaald jaar een eigen bedrijf had werd dit meegenomen in de berekening van de werkvariabele. In de huidige analyses werd iemand gecodeerd als 'werkend' in de jaren waarin deze persoon in totaal minimaal 90 dagen in dienst van een of meer werkgevers werkte of een eigen bedrijf had. Kortere loondienstverbanden die optellen tot minder dan 90 dagen in het betreffende jaar zijn dus niet meegeteld als werk. Overigens geldt voor het grootste deel van de steekproef dat als er in een bepaald jaar werd gewerkt, dit voor vrijwel het hele jaar het geval was.

De variabelen *trouwen* en *ouderschap* zijn gebaseerd op informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Dit is een nationaal bevolkingsregister dat wordt bijgehouden door de Nederlandse gemeenten. Het GBA bevat informatie over alle huwelijken⁵, echtscheidingen en geboorten. Wanneer een persoon in een bepaald jaar tenminste voor een gedeelte van dat jaar was getrouwd, werd hij of zij in dat jaar gecodeerd als 'getrouwd'. In de jaren na een ontbonden huwelijk werden personen wederom gecodeerd als 'ongetrouwd'. Voor ouderschap werd eveneens een dichotome variabele aangemaakt, waarbij de waarde 'o' stond voor 'geen kinderen' en de waarde '1' voor 'ten minste één kind'. Niet-geregistreerd ongehuwd samenwonen en ouderschap van niet-erkende kinderen of stiefkinderen vallen buiten de huidige analyses.

2.3. Analyse

Voor de analyse is gebruik gemaakt van zogenaamde *fixed effects* modellen. Deze modellen bieden een oplossing voor het probleem dat, in het geval van de huidige studie, personen *met* werk en personen *zonder* werk in meer kenmerken kunnen verschillen dan alleen het hebben van werk. Als deze overige kenmerken niet alleen de kans op werk, maar ook de kans op criminaliteit beïnvloeden, dan kan een eventueel verschil in crimineel gedrag tussen werkenden en niet-werkenden, niet zondermeer worden toegeschreven aan het al dan niet hebben van werk. Fixed effect modellen kijken daarom naar veranderingen *binnen* personen over de tijd (ALLISON, 2005): pleegde een bepaalde persoon meer of minder criminaliteit in de jaren waarin hij/zij werkte dan in jaren waarin hij/zij niet-werkte. Iedere persoon is zo zijn/haar eigen *controle persoon*, waardoor optimaal rekening gehouden wordt met alle stabiele persoons- en achtergrond kenmerken die een effect-schatting van het hebben van werk zouden kunnen vertekenen.

⁴ Dit zijn delicten die vallen binnen de Wet Economische Delicten (vooral milieudelicten die vanuit een bepaalde beroepsuitoefening worden gepleegd) en Militair Strafrecht; delicten die vallen binnen de Opiumwet (vooral de handel in drugs) zijn *wel* meegenomen in de analyses.

⁵ Sinds 1998 bestaat in Nederland de mogelijkheid tot (ongehuwd) geregistreerd partnerschap. Geregistreerd partnerschap wordt sindsdien eveneens opgenomen in het GBA. Voor de huidige analyses werden jaren van geregistreerd partnerschap geoperationaliseerd als 'getrouwd', omdat in Nederland de wettelijke gevolgen van beide verbintenissen zeer vergelijkbaar zijn en geregistreerd partnerschap breed geaccepteerd wordt als alternatief voor het huwelijk.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, hebben wij in het eerste model gekeken naar het effect van werk op crimineel gedrag. Vervolgens hebben we de invloed van huwelijk en ouderschap aan het model toegevoegd. Doel van deze analyse stap was na te gaan in hoeverre het effect van werk het resultaat was van het samengaan van werk met deze andere levenslooptransities. In het laatste model is gekeken naar het effect van combinaties van werk, huwelijk en ouderschap op criminaliteit. Alle analyses zijn apart voor mannen en vrouwen uitgevoerd.

3. RESULTATEN

3.1. Beschrijvende resultaten

3.1.1. Delinquentie

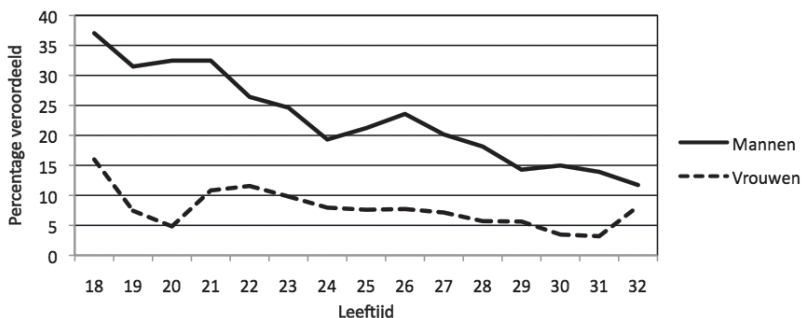
Tabel 1 laat zien dat een meerderheid van de mannen en vrouwen al voor leeftijd 18 veroordeeld zijn voor een ernstig delict en illustreert hiermee het hoogrisico karakter van de steekproef. In termen van delictsfrequentie waren mannen tijdens de adolescentie ruim drie keer zo crimineel actief ($M = 4.5$) als vrouwen ($M = 1.3$). Na leeftijd 18 is 76% van de mannen en 43% van de vrouwen veroordeeld voor tenminste één ernstig delict. Mannen pleegden gemiddeld eens per anderhalf jaar een ernstig delict, vrouwen eens in de 6.5 jaar. Het grootste deel van alle ernstige delicten betrof een vermogensdelict.

Figuur 1 toont de ontwikkeling in het percentage daders dat veroordeeld is voor één of meer delicten van 18 tot 32 jaar. Los van het niveauverschil is de ontwikkeling vergelijkbaar voor mannen en vrouwen: vanaf leeftijd 18 is er een dalende trend. Opvallend is de kortstondige 'dip' in het aantal veroordeelde vrouwen op 19-jarige leeftijd.

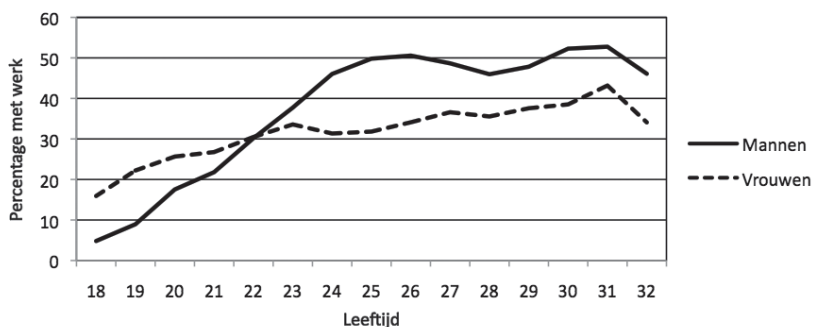
3.1.2. Werk

In onze steekproef had 80% van alle mannen en 72% van alle vrouwen op enig moment werk (Tabel 1). Zowel mannen als vrouwen kregen pas op relatief late leeftijd hun eerste officiële baan ($M = 23.1$ jaar, $SD = 3.8$). De totale werkduur voor mannen ($M = 4.1$ jaar, $SD = 3.5$) is langer dan die voor vrouwen ($M = 3.1$ jaar, $SD = 3.2$), maar beslaat desalniettemin minder dan een derde van de totale observatieperiode. Werkcarrières worden dan ook gekenmerkt door relatief kortdurende banen en veel onderbrekingen. Uitzendwerk kwam minder vaak voor dan regulier werk, maar alsnog heeft de helft van de totale steekproef ooit uitzendwerk verricht (54% van de mannen; 46% van de vrouwen).

FIGUUR 1. PERCENTAGE PERSONEN DAT VEROOORDEELD IS VAN LEEFTIJD 18 TOT 32

FIGUUR 2. PERCENTAGE PERSONEN DAT WERK HEEFT VAN LEEFTIJD 18 TOT 32

Figuur 2 geeft een beeld van het verloop in arbeidsparticipatie in de jongvolwassenheid. Onder mannen komt de arbeidsparticipatie later op gang dan onder vrouwen, maar voor mannen stabiliseert het percentage werkenden zich rond leeftijd 25 op een hoger niveau (ongeveer 50%) dan onder vrouwen (ongeveer 35%). Arbeidsparticipatie in deze hoogrisicogroep blijft hiermee ver achter bij de Nederlandse populatie, waarin ongeveer 90% van de mannen en 72% van de vrouwen werkt op 30-jarige leeftijd⁶ (CBS, 2010).

TABEL 1. BESCHRIJVENDE GEGEVENS UITGESPLITST NAAR GESLACHT

	Mannen (N = 270)		Vrouwen (N = 270)	
	% / M	SD	% / M	SD
<i>Criminele geschiedenis (voor 18 jaar)</i>				
Veroordeeld voor ernstig delict	80.7		55.6	
Aantal veroordelingen voor ernstige delicten	4.54	4.80	1.31	2.04
<i>Criminaliteit (leeftijd 18-32 jaar)</i>				
Veroordeeld voor ernstig delict	76.3		42.8	
Aantal veroordelingen voor ernstige delicten	9.20	13.47	1.83	3.76
Aantal veroordelingen voor ernstige delicten per jaar ^a	0.66	0.93	0.15	0.31
<i>Werk</i>				
Ooit werk ^b	80.0		72.2	
Totale werkduur	4.08	3.51	3.06	3.19
<i>Trouwen en ouderschap</i>				
Ooit getrouwd	23.0		20.2	
Ouderschap	35.9		71.2	
Aantal kinderen	0.59	0.92	1.46	1.26

a Gecorrigeerd voor detentie

b Minimaal 90 dagen

3.1.3. Trouwen en ouderschap

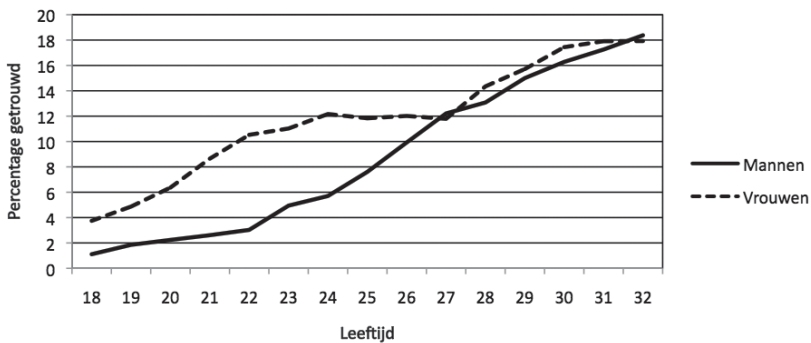
Tabel 1 laat zien dat bijna één op de vier mannen en één op de vijf vrouwen op enig moment tijdens de observatie periode getrouwd was (23% van de mannen; 20% van de vrou-

⁶ Bron Centraal Bureau voor Statistiek; www.cbs.nl.

wen). Dit is relatief laag in vergelijking tot het percentage mannen (34%) en vrouwen (46%) in de algemene Nederlandse bevolking dat op leeftijd 30 getrouwd is (CBS, 2010). Daarentegen is het percentage (eerste) huwelijken dat nog tijdens de *follow-up* ontbonden werd opvallend hoog (47% voor mannen; 50% voor vrouwen). Dit is relatief hoog in vergelijking tot het totale echtscheidingspercentage in Nederland (variërend van 34-36% in de periode 2000-2010; CBS, 2010) vooral gegeven de nog relatief jonge leeftijd in de steekproef (de gemiddelde echtscheidingsleeftijd ligt recentelijk boven het 40e levensjaar in Nederland; CBS, 2010). Het percentage vrouwen met minimaal één kind (72%) was twee keer zo hoog dan het percentage mannen met één of meer kinderen (36%). Hoewel dit naar verwachting nog verder toeneemt na de observatieperiode, ligt met name het aantal mannen met kind(eren) ver onder het landelijk gemiddelde in Nederland (81% voor mannen; 84% voor vrouwen; CBS, 2010). Vrouwen kregen hun eerste kind op gemiddeld jongere leeftijd⁷ ($M = 21.1$ jaar, $SD = 3.5$) en hadden uiteindelijk ook meer kinderen ($M = 2.1$, $SD = 1.00$) aan het einde van de *follow-up* dan mannen ($M = 27.1$ jaar, $SD = 4.3$; $M = 1.6$ kinderen, $SD = 0.8$). De leeftijd ten tijde van het krijgen van het eerste kind voor vrouwen was fors lager dan in de algemene populatie (29.4 jaar voor vrouwen; 32.4 jaar voor mannen), het gemiddelde kindertal per vrouw lag ondanks de beperkte observatieperiode hoger dan in de algemene populatie in Nederland ($M = 1.8$ kinderen voor vrouwen; $M = 1.6$ kinderen voor mannen; CBS, 2010).

Figuur 3 en 4 laten het verloop zien in trouwen en ouderschap. Vrouwen in onze steekproef trouwen eerder dan mannen, maar vanaf leeftijd 27 is het percentage getrouwden ongeveer gelijk. Voor ouderschap loopt de ontwikkeling vrijwel parallel voor mannen en vrouwen: meer vrouwen werden jong moeder, de daarop volgende toename was min of meer gelijk.

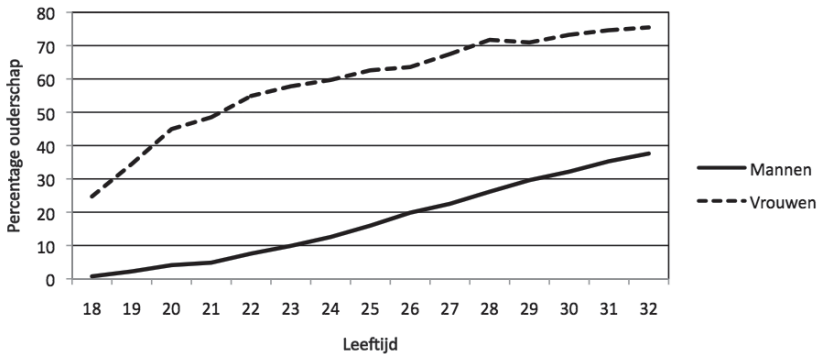
FIGUUR 3. PERCENTAGE PERSONEN DAT GETROUWD IS VAN LEEFTIJD 18 TOT 32⁸

⁷ Meer dan de helft van alle moeders (44% van alle vrouwen) kreeg het eerste kind voor leeftijd 21.

⁸ Jaren waarin personen zijn gescheiden zijn in deze figuur afgebeeld als ongetrouwd.

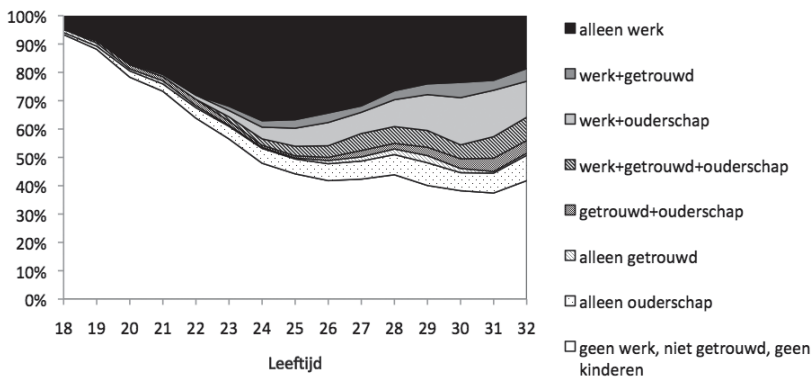
FIGUUR 4. PERCENTAGE PERSONEN MET ÉÉN OF MEER KIND(EREN) VAN LEEFTIJD 18 TOT 32⁹

3.1.4. Gecombineerde levenslooptransities

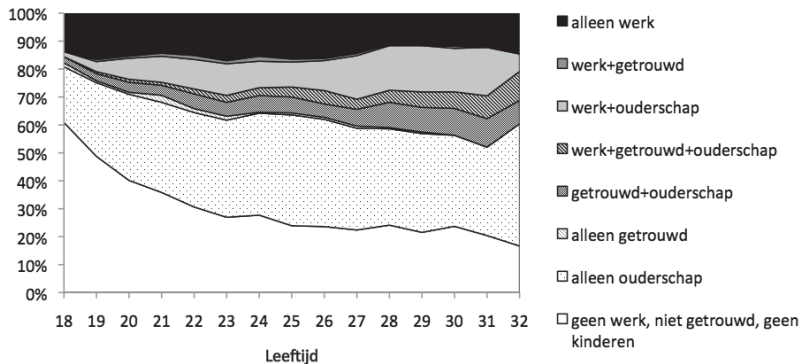
Figuur 5 en 6 beschrijven de gecombineerde statusveranderingen op verschillende levensloopt domeinen (werk, trouwen, ouderschap) apart voor mannen en vrouwen. Het eerste dat opvalt is dat veel (rond de 40%) mannen in onze steekproef van hoogrisico jongeren uiteindelijk geen baan, (huwelijkse) partner of kind hebben. Een kleiner deel maakt alleen de transitie naar werk. Het percentage mannen dat de complete *package deal* weet te verwezenlijken en vast te houden is betrekkelijk klein (9% op leeftijd 32). Op leeftijd 32 is er een lichte afname in werk, al dan niet in combinatie met huwelijk of ouderschap, die samenvalt met een afname in steekproefgrootte (zie voetnoot 6). Onder de hoogrisico vrouwen is het percentage ongehuwde moeders opvallend groot (rond de 55%). Slechts een klein deel van deze vrouwen werkt. Net als bij mannen is het aantal vrouwen dat zowel werkt, als gehuwd is en kinderen heeft aan het einde van de follow-up relatief gering (11% op leeftijd 32). Informatie over gecombineerde levenslooptransities bij de Nederlandse populatie is slechts ten dele bekend: een kwart (25%) van alle mannen en vrouwen tussen 18-39 jaar is altijd single geweest en heeft geen kinderen, 7% is gehuwd en heeft geen kinderen, 6% is ongehuwd en heeft kinderen, en 36% is gehuwd en heeft kinderen (DE BRUYCKER, 2008).

FIGUUR 5. VERANDERINGEN OP (COMBINATIES VAN) LEVENSLIJD DOMEINEN OVER LEEFTIJD VOOR MANNEN

⁹ Het uiteindelijke percentage wijkt af van de beschrijvende gegevens in Tabel 1; dit komt doordat het aantal geobserveerde personen in de steekproef vanwege leeftijdsverschillen bij insluiting in de JJI afneemt voor de hogere leeftijden.

FIGUUR 6. VERANDERINGEN OP (COMBINATIES VAN) LEVENSSLOOPDOMEINEN OVER LEEFTIJD VOOR VROUWEN

3.2. Effect van werk in combinatie met andere levenslooptransities op criminaliteit

Het effect van werk, al dan niet in combinatie met huwelijk en/of ouderschap, op ernstige delinquentie schatten we in drie afzonderlijke *fixed effects* modellen. In model 1 onderzoeken we het effect van werk op ernstige delinquentie. In model 2 kijken we naar het effect van werk waarbij we rekening houden met het effect van huwelijk en ouderschap. In model 3 analyseren we het gecombineerde effect van werk, huwelijk en ouderschap. Alle modellen bevatten controlevariabelen voor een kwadratische leeftijdstrend.

De eerste onderzoeksvraag gaat over de invloed van werk op ernstige delinquentie. Model 1 (Tabel 2) laat zien dat in de jaren waarin tenminste 90 dagen wordt gewerkt het aantal veroordelingen voor ernstige delinquentie voor mannen afneemt ($OR = e^{-0.46} = 0.63$) ten opzichte van jaren waarin zij niet werken. Voor vrouwen vinden we ook een daling ($OR = e^{-0.77} = 0.46$).

In model 2 gaan we na in hoeverre het in model 1 gevonden werk effect kan worden verklaard door het samengaan van werk met huwelijk of ouderschap: als werkenden vaker getrouwd zijn dan niet-werkenden, dan overschat een model waarin niet wordt gecontroleerd voor huwelijkse status het effect van werk. De resultaten laten zien dat de variabelen huwelijk en ouderschap geen significant effect hebben op delinquentie. Opvallend is dat het coëfficiënt voor getrouwd zijn zelfs positief is voor vrouwen (0.29), maar dit coëfficiënt is – net als die voor mannen – niet significant. Het negatieve effect van werk op het aantal veroordelingen blijft ook wanneer gecontroleerd wordt voor huwelijk en ouderschap bestaan. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen.

Het derde model laat de invloed van werk op ernstige delinquentie zien in verschillende combinaties met huwelijk en ouderschap. De referentie categorie is steeds een man/vrouw die niet werkt, niet getrouwd is en geen kinderen heeft. Voor mannen is het effect van werk in alle mogelijke combinaties met huwelijk en ouderschap negatief: wanneer mannen werken worden zij minder vaak veroordeeld, ongeacht of dat zij daarnaast getrouwd zijn of kinderen hebben. In de jaren waarin mannen werken en tevens getrouwd zijn is het voorspelde aantal veroordelingen het laagst ($OR = e^{-1.38} = 0.25$). Wanneer mannen wel getrouwd zijn, maar geen werk hebben neemt het aantal veroordelingen juist toe ($OR = e^{0.66} = 1.93$). Enkel ouderschap heeft geen effect op het aantal veroordelingen voor mannen, maar de combinatie van huwelijk en ouderschap in afwezigheid van werk doet het voorspelde aantal veroordelingen daarentegen juist dalen in plaats van stijgen. De volledige *package deal* van werk,

huwelijk en ouderschap leidt tot minder crimineel gedrag, zei het in mindere mate dan de combinatie werk en huwelijk. Voor vrouwen vinden we een zelfstandig negatief effect van werk en ouderschap. Voor vrouwen is alleen de combinatie werk en ongehuwd moederschap geassocieerd met een significante afname in het crimineel gedrag ($OR = e^{-1.36} = 0.26$).

TABEL 2. EFFECTEN VAN WERK, HUWELIJK, OUDERSCHAP EN COMBINATIES VAN VERSCHILLENDE LEVENSLIJPTRANSITIES OP VEROORDELINGEN VOOR ERNSTIGE DELICTEN

	Model 1				Model 2				Model 3			
	Mannen		Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen		Vrouwen	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
Leeftijd ^o	-0.03	0.66	-1.79	1.61	-0.13	0.66	-1.15	1.71	-0.10	0.66	-1.30	1.71
Leeftijd ^o	-0.01	0.01	0.03	0.03	-0.01	0.01	0.02	0.04	-0.01	0.01	0.02	0.04
Transities												
Werk	-0.46***	0.07	-0.77***	0.19	-0.44***	0.07	-0.80***	0.20				
Getrouwd					-0.22	0.17	0.29	0.26				
Ouderschap					-0.20 [†]	0.12	-0.34 [†]	0.18				
Combinaties van transities												
Werkloos, ongetrouwd, geen kinderen									referentie categorie		referentie categorie	
Alleen werk									-0.41***	0.08	-0.48 [†]	0.27
Alleen getrouwd									0.66**	0.26	-0.38	0.81
Alleen ouderschap									-0.02	0.14	-0.32 [†]	0.19
Werk + getrouwd									-1.38**	0.47	-1.61	1.09
Werk + ouderschap									-0.69***	0.18	-1.36***	0.36
Getrouwd + ouderschap									-0.84***	0.24	0.18	0.32
Package deal ^a									-0.68*	0.34	-1.22	0.79
Log Likelihood	-2981.54		-788.23		-2964.05		-779.97		-2967.82		-783.66	
N personen ^{oo}	205		114		204		113		205		114	
N observaties	2773		1362		2761		1348		2773		1362	

[†] $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

^o Leeftijd/10

^{oo} Het aantal personen is kleiner dan in de oorspronkelijke steekproef, omdat personen die niet variëren op de covariaten worden uitgesloten van het *fixed effects* model

^a Package deal = werk + getrouwd + ouderschap

Samenvattend laten de resultaten zien dat werk voor zowel mannen als vrouwen een belangrijke rol speelt in het verminderen van ernstige delinquentie. Voor mannen vinden we een negatief effect van werk, ongeacht of er sprake is van andere transities, al is het effect van de combinatie van werk en huwelijk het grootst. Voor vrouwen heeft werk eveneens een zelfstandig negatief effect op het criminele gedrag, naast de effecten van huwelijk en ouderschap. Met name in combinatie met ongehuwd moederschap draagt werk voor vrouwen in onze steekproef bij aan het verminderen van het aantal veroordelingen voor ernstige delinquentie.

4. DISCUSSIE

In dit artikel bestudeerden we de relatie tussen werk en crimineel gedrag in een steekproef van jonge mannen en vrouwen met een instellingsverleden. Juist in een dergelijke groep kwetsbare jongeren is het maken van een succesvolle transitie naar volwassenheid van belang om de ontwikkeling van een persistente criminele carrière te voorkomen. Een succesvolle transitie naar volwassenheid wordt beschouwd als een *package deal*, waarvan het hebben van betaald werk, een romantische relatie en kinderen belangrijke onderdelen zijn (TOWNSEND, 2002). Beschrijvende resultaten laten zien dat slechts weinig jongeren in onze steekproef in de jaren na hun vrijlating uit de jeugdinrichting in staat blijken om een dergelijk *package deal* in zijn volle omvang te realiseren. Een substantieel deel van de mannen maakt tot leeftijd 32 geen enkele van de hier onderzochte transities, terwijl bij vrouwen ongehuwd moederschap veel voorkomt.

Uitkomsten van de fixed effects modellen laten zien dat in de jaren waarin ten minste 90 dagen betaald (wit) werk wordt verricht, het aantal veroordelingen voor ernstige delinquentie lager is. Dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Het negatieve effect van werk blijft bestaan ook wanneer gecontroleerd wordt voor de effecten van huwelijk en ouderschap. De coëfficiënt van werk neemt tussen model 1 en model 2 weliswaar iets af, hetgeen suggereert dat een deel van het in model 1 gevonden effect van werk kan worden verklaard door het samengaan van werk en huwelijk/ouderschap, maar is in model 2 nog steeds negatief en significant. Werk heeft dus ook een zelfstandig effect op het aantal veroordelingen.

De resultaten voor de combinaties van werk, huwelijk en ouderschap laten zich minder gemakkelijk interpreteren. Voor mannen zien we dat werk, al dan niet in combinatie met huwelijk of ouderschap, een negatief effect heeft op ernstige delinquentie. Dit negatieve effect is het grootst wanneer werk gecombineerd wordt met een huwelijk. Voor getrouwde mannen zonder werk ligt het aantal veroordelingen juist hoger, hetgeen in overeenstemming is met de verwachting dat werkloze mannen alternatieve wegen zoeken om aan de eisen van het kostwinnerschap te kunnen voldoen. De financiële gevolgen van het 'werkloos zijn' (en het verlies van status) staan op gespannen voet met de rol als kostwinner, en kan de mate van ervaren rol-stress verhogen (UGGEN & WAKEFIELD, 2005: 132). Voor werkloze getrouwde vaders, waarbij de druk van het kostwinnerschap verwacht werd het zwaarst te wegen, vinden we echter een significante daling in plaats van een stijging in het aantal veroordelingen, hetgeen een rol-stress verklaring van crimineel gedrag juist weer onaannemelijk maakt. Mogelijk weerspiegelt de combinatie van ouderschap en huwelijk het realiseren van een belangrijk deel van de *package deal*, hetgeen mannen, ook zonder het hebben van betaald werk, weerhoudt van een persistente criminele carrière.

Voor vrouwen geldt dat het effect van werk net als voor mannen negatief is: in de jaren waarin vrouwen werken worden zij minder vaak veroordeeld voor ernstige delinquentie.

De combinaties van werk, huwelijk en ouderschap leveren voor vrouwen in beginsel hetzelfde beeld op als voor mannen. De coëfficiënten voor werk, al dan niet in combinatie met huwelijk of ouderschap zijn negatief. Anders dan bij mannen is echter alleen de combinatie werk en ongehuwd ouderschap significant. Wellicht is dit deels te wijten aan het beperkt aantal jaren gedurende de follow-up waarin vrouwen werkten en getrouwd waren zonder kinderen, of werkten, getrouwd waren en kinderen hadden. Wellicht ook dat voor ongehuwde moeders een betaalde baan in een belangrijke financiële behoefte voorziet waardoor zij niet langer bereid zijn hun baan te riskeren door zich crimineel te gedragen. Werkloze en ongehuwde moeders lieten anders dan op basis van een rol-stress verklaring van crimineel gedrag werd verwacht geen verhoging zien in hun ernstig delinquente gedrag. Dit ondanks de bevinding dat vrouwen in onze steekproef relatief jong kinderen krijgen. Het in vergelijking tot veel Angelsaksische landen sterke Nederlandse sociale vangnet van uitkeringen en volksverzekeringen biedt hier wellicht een verklaring voor.

Een belangrijk verschil tussen mannen en vrouwen is dat voor mannen, naast werk, vooral de combinatie van werk en huwelijk/ouderschap samenhangt met een afname in het aantal veroordelingen. Dit resultaat wijst op het belang van rolveranderingen op verschillende levensdomeinen, en de daarmee gepaarde verantwoordelijkheden die een rol als collega of kostwinner met zich meebrengt. Geen van de afzonderlijke transities naar huwelijk/ouderschap leiden tot een afname in delinquentie voor mannen. Het effect van een dergelijk *family package* op vrouwen is grotendeels afwezig. Wellicht is de afwezigheid van andere effecten voor vrouwen ook te wijten aan onderregistratie van delinquentie ten opzichte van mannen. Vrouwelijke daders hebben in het algemeen een lagere kans op vervolging dan mannen (MEGENS & DAY, 2007).

Grote voordelen van de huidige studie zijn dat we een recent cohort van hoogrisico mannen en vrouwen voor langere tijd konden volgen binnen een Europese context. De gebruikte analysemethode controleert voor selectie-effecten op basis van stabiele tussen-persoonsverschillen. Deze onderliggende factoren zouden een deel van de relatie tussen werk, trouwen, ouderschap en criminaliteit kunnen verklaren – de analysemethode houdt daar rekening mee. Bovendien kon, doordat we over informatie beschikten omtrent transities op verschillende levensloopterranen, worden nagegaan of er een zelfstandig effect is van werk of dat dit effect (deels) te verklaren valt uit het samengaan van werk met andere transities. Toch kent dit onderzoek ook een aantal belangrijke beperkingen. Ten eerste konden transities op belangrijke andere levensloopterranen, zoals opleiding, huisvesting, drugsgebruik en gezondheid, die vermoedelijk eveneens samenhangen met crimineel gedrag, niet worden meegenomen in het huidige onderzoek. Dit omdat officiële gegevens op jaarbasis voor deze levensloopterranen niet ter onze beschikking waren, of in Nederland in het geheel niet voorhanden zijn. De informatie omtrent de levensloopterranen die we wel konden meenemen, werk, huwelijk en ouderschap, is bovendien gebaseerd op *officiële* registratiegegevens. Zo hebben onze werkgegevens alleen betrekking op ‘wit’ werk en blijft ‘zwart’, niet aan de belastingdienst opgegeven, werk noodzakelijkerwijs buiten beschouwing. Ook periodes van financiële steun door romantische partners, ouders, vrienden of familieleden blijven buiten beschouwing. De recente ontwikkeling in Nederland en veel andere Westerse landen is dat meer en meer mensen betrokken zijn in partnerrelaties zonder dat men gehuwd is. ‘Gehuwd’ zijn is in die zin een steeds minder goede proxy voor het meten van duurzame relaties. In Nederland bestaat sinds 1998 de mogelijkheid voor ongehuwd samenwonende stellen hun relatie officieel te laten registreren in het GBA¹⁰. Toch zal, zeker waar het kortere

¹⁰ Gegevens van het CBS laten zien dat tussen 1998 en 2005 is het aandeel geregistreerd samenwonenden onder het totaal aantal nieuw geregistreerde partnerschappen gestegen van 5 tot 13%.

periodes van samenwonen betreft, een dergelijke registratie vaak achterwege blijven. Het is daarom niet onaannemelijk dat in een deel van de jaren waarin personen in onze analyses als 'ongehuwd' werden gecodeerd, er desalniettemin sprake was van een gezamenlijk huishouden. Hoewel ouderschap in de meeste gevallen *wel* wordt geregistreerd, laten onze gegevens niet zien in welke mate (vooral vaders) betrokken zijn bij de opvoeding van hun kinderen. Om na te gaan in hoeverre de officieel geregistreeerde situatie overeenkomt met de daadwerkelijke situatie, is toekomstig onderzoek dat (mede) gebruikmaakt van zelfrapportage gegevens omtrent transities op belangrijke levensloopterrainen gewenst.

Binnen de grenzen van de huidige analyses laten onze resultaten zien dat de transitie naar betaald werk een belangrijke rol speelt in het ombuigen van de criminele carrières van jongeren met een instellingsverleden. De bevinding dat de criminele ontwikkeling van deze jongens en meisjes die op jonge leeftijd al ernstig probleemgedrag vertoonden gevoelig is voor externe invloeden is op zichzelf reeds belangrijk en weerspreekt publieke noties en criminologische theorieën die er van uit gaan dat het delinquent gedrag van multi-probleem jongeren niet of nauwelijks corrigeerbaar is en noodzakelijkerwijs leidt tot een criminele carrière die zich uitstrekt tot ver in de volwassenheid. De bevinding dat specifiek de transitie naar werk het criminele gedrag vermindert, stemt bovendien hoopvol omdat de transitie naar werk, anders dan die naar huwelijk of ouderschap, onderwerp gemaakt kan worden van gerichte overheidsinterventie.

Voor mannen geldt dat het effect van werk in combinatie met huwelijk en ouderschap altijd groter is dan het effect van werk an sich. Dit suggereert dat een succesvolle transitie naar volwassenheid, en de daarmee gepaard gaande daling in het criminele gedrag, gebaat is bij een zekere mate van convergentie tussen transities op verschillende levensloopterrainen. Voor vrouwen geldt eenzelfde patroon, al leverde slechts de combinatie van werk en ouderschap voor hen een significant effect op. Het gebrek aan detail in officieel geregistreeerde gegevens wrekt zich echter bij het interpreteren van de combinatie effecten, zeker wanneer ook de effecten van huwelijk en kinderen onder het uitblijven van een transitie naar werk mede in ogenschouw worden genomen.

De gecombineerde effecten van werk, huwelijk en ouderschap roepen de vervolgvraag op in hoeverre transities op het terrein van huwelijk en kinderen zelf het gevolg zijn van de transitie naar werk of van het met werk geassocieerde uitblijven van crimineel gedrag. Toekomstig onderzoek zou zich daarom kunnen richten op de vraag in hoeverre het hebben van betaald werk de kans op een huwelijk of ouderschap verhoogt en of dat een recente veroordeling die kans juist doet afnemen (zie ook: VAN SCHELLEN, POORTMAN & NIEUWBEERTA, 2011; ZOUTEWELL-TEROVAN, VAN DER GEEST, LIEFBROER & BIJLEVELD, in druk). Speelt werk inderdaad een belangrijke rol in het op gang brengen of doen slagen van transities op andere levensloopterrainen, dan is de uiteindelijke impact van werk in het leven van deze kwetsbare jongeren, en daarmee de noodzaak tot het positief interveniëren op dit gebied, wellicht nog groter dan in de huidige analyses kon worden aangetoond.

REFERENTIES

- ALLISON, P.D. (2005). *Fixed effects regression methods for longitudinal data using SAS*. Cary, N.C.: SAS Institute.
- BLOKLAND, A. (2013) School, intensive work, excessive alcohol use and delinquency during emerging adulthood. In C. BIJLEVELD & F. WEERMAN (eds.), *Employment, Education and Crime*. New York: Routledge, 139-159.
- BLOKLAND, A. & NIEUWBEERTA, P. (2010) Life course criminology. In S.G. SHOHAM & P. KNEPPER (eds.), *International Handbook of Criminology*. Boca Raton: CRC Press / Taylor and Francis, 51-94.

- BRUYCKER, T. DE (2008). Veranderende gezinnen: Maatschappelijke en individuele transitie. *Demos*, 24(5), 4-6.
- BUSHWAY, S. & REUTER, P. (1997) Labor markets and crime risk factors. In L. SHERMAN, D. GOTTFREDSON, D. MACKENZIE, J. ECK, S. BUSHWAY & P. REUTER (eds.), *Preventing crime. What works, what doesn't, what's promising*. Washington, DC: Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice, 198-240.
- CHUNG, H.L., LITTLE, M. & STEINBERG, L. (2005) The transition to adulthood for adolescents in the juvenile justice system: a developmental perspective. In D.W. OSGOOD, E.M. FOSTER, C. FLANAGAN & G.R. RUTH (eds.), *On your own without a net: the transition to adulthood for vulnerable populations*. Chicago: Chicago University Press, 68-91.
- DE GOEDE, S., BLOKLAND, A. & NIEUWBEERTA, P. (2011) Ouderschap en crimineel gedrag: het effect van het krijgen van een eerste kind op de ontwikkeling van crimineel gedrag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 53(1), 3-22.
- FERGUSON, D.M., HORWOOD, L.J. & HOWARD, L.J. (2001). Unemployment and psychosocial adjustments in young adults: causation or selection? *Social Science & Medicine*, 53(3), 305-320.
- FREEMAN, R.B. (1992). Why do so many young men commit crimes and what might we do about it? *Journal of Economic Perspectives*, 10, 22-45.
- GEEST, V.R., BLOKLAND, A.A.J. & BIJLEVELD, C.C.J.H. (2009). Delinquent development in a sample of high-risk youth: Shape, content, and predictors of delinquent trajectories from age 12 to 32. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 46, 111-143.
- GIORDANO, P.C., CERNKOVICH, S.A. & RUDOLPH, J.L. (2002). Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064.
- HORNEY, J., OSGOOD, D.W. & HAEN-MARSHALL, I. (1995). Criminal careers in the short-term: intra-individual variability in crime and its relation to local life circumstances. *American Sociological Review*, 60(5), 655-673.
- LAUB, J.H. & SAMPSON, R.J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives; delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- LOEBER, R., FARRINGTON, D.P. & WASCHBUSCH, D.A. (1998). Serious and violent juvenile offenders. In R. LOEBER & D.P. FARRINGTON (eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. Thousand Oaks, CA: Sage, 13-29.
- MATSUEDA, R. & HEIMER, K. (1997). A symbolic interactionist theory of role-transitions, role-commitments, and delinquency. In T.B. THORNBERRY (ed.), *Developmental Theories of Crime and Delinquency*. New Brunswick, NJ: Transaction Press, 163-213.
- McFAYDEN, R.G. (1995). Coping with threatened identities: unemployed people's self-categorizations. *Current Psychology*, 14(3), 233-257.
- MEGENS, K. & DAY, S. (2007). Over de relatie tussen risicofactoren en delinquent gedrag na behandeling in een JJI. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49, 370-385.
- MESSING, C. & VALKESTIJN, M. (2014). *Arbeidstoeleiding kwetsbare jeugd*. Nederlands Jeugdinstituut. Op 1 februari 2015 gedownload: <http://www.nji.nl/nl/Arbeidstoeleiding-kwetsbare-jeugd.pdf>.
- MOFFITT, T.E. & CASPI, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways: a follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14(1), 179-207.
- MORTIMER, J.T. (2003). *Working and growing up in America*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- OSGOOD, W., RUTH, G., ECCLES, J.S., JACOBS, J.E. & BARBER, B. (2005). Six paths to adulthood: Fast starters, parents without careers, educated partners, educated singles, working singles, and slow starters. In R.A. SETTERSTEN, F.F. FURSTENBERG & R.G. RUMBAUT (eds.), *On the frontier of adulthood: Theory, research and public policy*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 320-355.
- PIQUERO, A.R., MACDONALD, J.M. & PARKER, K.F. (2002). Race, local life circumstances, and criminal activity. *Social Science Quarterly*, 83, 654-670.
- SAMPSON, R. & LAUB, J. (1993). *Crime in the making; pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- SAVOLAINEN, J. (2009). Work, family and criminal desistance. Adult social bonds in a Nordic welfare state. *British Journal of Criminology*, 49(3), 285-304.
- SCHELLEN, M. VAN, POORTMAN, A. & NIEUWBEERTA, P. (2011). Partners in crime? Criminal offending, marriage formation, and partner selection. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, doi: 10.1177/0022427811414197.
- SIENNICK, S.E. & OSGOOD, D.W. (2008). A review of research on the impact on crime of transitions to adult roles. In A.M. LIBERMAN, *The long view of crime: a synthesis of longitudinal research*. New York: Springer, 161-187.
- TACH, L., MINCHY, R. & EDIN, K. (2010). Parenting as a 'package deal': relationships, fertility, and nonresident father involvement among unmarried parents. *Demography*, 47(1), 181-204.
- TOWNSEND, N.W. (2002) *The package deal: Marriage, work and fatherhood in men's lives*. Philadelphia: Temple University Press.
- UGGEN, C. (1999). Ex-offenders and the conformist alternative: a job quality model of work and crime. *Social Problems*, 46(1), 127-151.
- UGGEN, C. & KRUTSCHNITT, C. (1998). Crime in the breaking: gender differences in desistance. *Law & Society Review*, 32(2), 339-366.
- UGGEN, C. & WAKEFIELD, S. (2005). Young adults reentering the community from the criminal justice system: the challenge of becoming an adult. In D.W. OSGOOD, E.M. FOSTER, C. FLANAGAN & G.R. RUTH (eds.), *On your own without a net: the transition to adulthood for vulnerable populations*. Chicago: Chicago University Press, 114-144.
- UGGEN, C. & WAKEFIELD, S. (2008). What have we learned from longitudinal studies of work and crime? In A.M. LIBERMAN (ed.), *The Long View of Crime: A Synthesis of Longitudinal Research*. New York: Springer, 191-219.
- VERBRUGGEN, J. (2013). Employment and the Dutch welfare state. In C. BIJLEVELD & F. WEERMAN (eds.), *Employment, Education and Crime*. New York: Routledge, 184-187.
- VERBRUGGEN, J., BLOKLAND, A.A.J. & GEEST, V.R. VAN DER (2012). *Effects of employment and unemployment on serious offending in a high-risk sample of men and women from ages 18 to 32 in the Netherlands*. *British Journal of Criminology*, 52(5), 845-869.
- VETTENBURG, N. (1988). *Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*. Leuven: Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- VETTENBURG, N., WALGRAVE, L. & KERCKVOORDE, J. VAN (1984). *Jeugdwerkloosheid, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*. Antwerpen: Kluwer.
- VISHER, C.A., WINTERFIELD, L. & GOGGESHALL, M.B. (2005). Ex-offender employment programs and recidivism: A meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 1, 295-316.
- WRIGHT, J.P. & CULLEN, F.T. (2000). Juvenile involvement in occupational delinquency. *Criminology*, 38, 863-896.
- ZOUTEWELLE-TEROVAN, M.V., GEEST, V.R. VAN DER, LIEFBROER, A.C. & BIJLEVELD, C.C.J.H. (2015). Influences of criminal offending on union formation and union dissolution. Nog te verschijnen in: *Advances in Life Course Research*.